

# 1 Inledning och sammanfattning

## 1.1 Inledning

Under efterkrigstiden har antalet invandrare i Sverige ökat snabbt. Andelen utrikes födda av landets befolkning var endast cirka 1 procent år 1940. Den ökade sedan till cirka 4 procent 1960, till nästan 7 procent 1970 och till 10,5 procent eller cirka 920 000 individer vid årsskiftet 1994/95. Till invandrapopulationen brukar ofta också räknas de s.k. andragenerationsinvandrarna. Det är inte självklart hur dessa skall avgränsas. Används en vid definition inkluderas personer födda i Sverige med minst en förälder född utomlands. Vid årsskiftet 1994/95 uppgick dessa till nästan 700 000 individer. Antalet invandrare skulle i så fall uppgå till cirka 1,6 miljoner, dvs. 18 procent av landets befolkning.

Enbart storleksordningen på den invandring som förekommit borde göra den intressant för den ekonomiska forskningen. Forskningsområdet invandring och ekonomi avgränsas vanligen till följande tre frågeställningar, se exempelvis Borjas (1989, 1994).

### I: Invandringens ekonomiska orsaker.

Det är främst frågan om vilken betydelse skillnader i inkomster och sysselsättningsläge mellan in- och utvandringsländer har för flyttningsrörelserna.

### II: Invandringens ekonomiska effekter.

Härvid kan urskiljas följande tre centrala forskningsfrågor.

- a) Hur påverkas den ekonomiska tillväxten av invandring?
- b) Hur påverkas relativa faktorpriser och sysselsättning av invandring? Inkomstfördelningen inom ursprungsbefolkningen kan således påverkas.
- c) Hur omfördelar den offentliga sektorn i invandringslandet inkomster mellan invandrabefolkning och landets ursprungsbefolkning? Får ursprungsbefolkningen ett positivt eller negativt inkomstillskott genom denna omfördelning? Riktning och storleksordning på omfördelningen är i huvudsak beroende av invandrarnas ålderssammansättning och sysselsättningsgrad.

### III: Invandrarnas egen ekonomiska assimilering i invandringslandet.

Hur integreras invandrarna på arbetsmarknaden med avseende på sysselsättning, yrkeskarriär och inkomstutveckling?

Det finns naturligtvis starka återkopplingar mellan de olika frågorna. Exempelvis är invandringens ekonomiska effekter i hög grad beroende av invandrarnas egen ekonomiska assimilering. Dessutom kan både invandringens ekonomiska effekter och invandrarnas egen ekonomiska assimilering antas vara beroende av orsakerna till invandringen.

I Sverige har forskningen kring invandring och ekonomi endast delvis skett i kontakt med invandrar/invandringspolitiken. I offentliga utredningar kring invandrapolitiken har det visserligen funnits ett klart intresse för frågan om invandrarnas egen ekonomiska assimilering (punkt III) men den empiriska forskningen om invandringens ekonomiska effekter (punkt II) har i huvudsak stannat som en intern fråga i forskarvärlden. Dessutom har ett återkommande intresse funnits i massmedia och bland allmänheten. I de olika invandrarutredningar som arbetade på 1970- och 1980-talen har invandringens ekonomiska effekter aldrig blivit föremål för någon ordentlig studie. Kanske har frågan ansetts som "känslig" eller som helt ointressant för invandrapolitiken.<sup>1</sup> Ändå borde det inte vara konstigare att beräkna ekonomiska effekter av invandring än att exempelvis beräkna ekonomiska effekter av interna befolkningsomflyttningar i Sverige. I sistnämnda fall finns ett stort antal studier genomförda inom ramen för offentligt utredningsarbete.

Även i ett så pass viktigt ekonomisk-politiskt dokument som långtidsutredningarna har det inte funnits någon djupare belysning av invandringens ekonomiska effekter. I utredningarna har invandrarna endast ingått som ett beräknat tillskott av arbetskraft via SCB:s befolkningsprognoser. I 1992 års långtidsutredning fanns dock en kortare teoretisk diskussion om invandringens tänkbara ekonomiska effekter. Därvid pekade man på flera positiva ekonomiska effekter för Sverige. Den empiriskt inriktade invandrarforskningen ger dock inte lika säkra slutsatser.

Det är visserligen riktigt att det från allmänna jämviktsmodeller kan härledas flera positiva ekonomiska effekter av invandring. Detta förutsätter naturligtvis att invandrarna deltar i produktionen. I detta avseende är läget numera väsentligt annorlunda än tidigare. Invandrarna på 1950- och 1960-talen samt början på 1970-talet kom snabbt in på arbetsmarknaden och hade dessutom under långa perioder högre sysselsättningsgrad än den in-födda befolkningen. Redan under slutet av 1970-talet fanns dock de första tecknen på sämre integrering på arbetsmarknaden för invandrarna. Denna

<sup>1</sup> För den intresserade läsaren kan nämnas att en pedagogisk framställning av den svenska invandrar/invandringspolitiken under efterkrigstiden finns i Lundh och Ohlsson (1994).

försämring blev allt mer tydlig under 1980-talet. Försämringen kan förefalla förvånande från åtminstone tre utgångspunkter.

Den första är att det finns en invandrapolitisk målsättning (det s.k. jämlikhetsmålet) som rimligen innebär att invandrarna (även flyktingarna) bör integreras på arbetsmarknaden ungefär som den infödda befolkningen. Den andra är att internationaliseringsgraden i svensk ekonomi har ökat. Därvid borde den flerkulturella kompetens som finns hos många invandrare vara en konkurrensfördel för dem. Dessutom var 1980-talets invandrare relativt välutbildade. Det genomsnittliga antalet skolår var minst lika högt som i den infödda befolkningen. Däremot var spridningen i utbildningsnivå större bland invandrarna. Den tredje är att en stor del av 1980-talet präglades av en extrem högkonjunktur. Under slutet av 1980-talet förelåg brist på arbetskraft inom praktiskt taget alla delar av svensk arbetsmarknad. Trots detta kom stora invandragrupper att stå utanför arbetsmarknaden. Det gällde även invandrare som vistats många år i Sverige (uppåt 10 år).

Det har således sedan länge förelegat en trendmässig försämring i invandrarernas sysselsättning. Orsakerna till detta är ännu inte helt klarlagda. Under 1990-talets lågkonjunktur har trenden förstärkts ytterligare och för många invandragrupper måste det aktuella sysselsättningsläget betraktas som katastrofalt dåligt. Det finns invandragrupper som numera vistats cirka 15 år i Sverige och som hela tiden uppvisat låg sysselsättning och hög arbetslöshet. Kommer de någonsin att integreras på arbetsmarknaden? Sannolikt är många av dessa invandrare inte längre tillgängliga för arbetsmarknaden. De ekonomiska effekterna är naturligtvis annorlunda jämfört med fallet att dessa invandrare tidigt nått en god sysselsättningsnivå.

Den nuvarande situationen är således inte densamma som då Wadensjö (1972) och Ekberg (1983) gjorde sina undersökningar. Detta motiverar en förnyad studie. Dessutom har det under de allra senaste åren visats ett begynnande intresse för invandringens ekonomiska effekter både i invandrapolitiska och i forskningspolitiska sammanhang. Enligt den senaste forskningspolitiska propositionen (Prop. 1992/93:170)

"behöver den demografiska, sociologiska, kulturgeografiska och ekonomiska forskningen om de internationella migrationsströmmarnas orsaker och verkningar på framför allt svensk arbetsmarknad och näringsliv stärkas, både till omfång och kvalitet. Mycket tyder på att den internationella migrationen och därmed sammanhängande problemkomplex under många år framöver kommer att utgöra mycket centrala faktorer i samhällsutvecklingen, såväl i Sverige som i många andra länder. Med hänsyn till det stora kunskapsbehovet måste forskningen på området därför ges hög prioritet."